

אושר טביבי

המלאך הגואל

א.

מעטים הם הקוראים אשר שמים לב לדברים האמורים בחומש שמות, מיד לאחר יציאת מצרים:

ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע צמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם.
(יד, יט)

בפסוק זה נאמר, שלבני ישראל היוצאים ממצרים התלווה מלאך האלהים. עובדה זו נזכרת גם בחומש במדבר:

וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו. וירדו אבותינו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים וירעו לנו מצרים ולאבותינו. ונצעק אל ה' וישמע קלנו וישלח מלאך ויצאנו ממצרים והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך.
(כ, יד-טז)

היעלמות עובדה זו מעיני הקוראים תלויה כנראה בפירוש רש"י לפסוקים שציטטנו מחומש במדבר:

מלאך - זה משה. מכאן שהנביאים קוראים מלאכים, ואומר (דברי הימים ב, לו, טז): "ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים".

רש"י רואה את ה'מלאך' כשליח, דוגמת האמור בבראשית "וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום" (לב, ד). ממילא, מלאך האלהים האמור כאן הוא שליח האלהים, הלוא הוא משה רבינו.

בניגוד לרש"י, כותב האבן עזרא (בפירושו לבמדבר שם).

וישלח מלאך - כמשמעו, וכן הכתוב אומר: "ומלאך פניו הושיעם" (ישעיהו סג, ט).
ורבים פירושהו על משה, כי מצאו "ויאמר חגי מלאך ה'" (חגי א, יג). ואין זאת
דעתי.

אם נקבל את הסברו של האבן עזרא, אשר מתיישב גם עם פשטי המקראות, נוכל להבין
ביתר קלות את דברי בני ישראל, בעיצומה של פרשיית חטא העגל. אולם לשם כך, עלינו
להקדים הקדמה קצרה.

ב.

במספר מקומות נקראים המלאכים 'כרובים', וכפי שמצינו, לדוגמא, ביחזקאל:

וישלח הקרוב את ידו מבינות לקרובים אל האש אשר בינות הכרובים וישא ויתן אל
חפני לבש הפדים ויקח ויצא. (י, ז)

מדוע נקראים המלאכים בשם זה? רש"י (שמות כה, יח) מפרש, שלכרובים דמות תינוק,
והתינוק מכונה בארמית 'רביא'. כלומר, שמם של המלאכים נגזר ממראם החיצוני.
אנו נרצה לאמץ את הנחתו של רש"י, אולם להגיע לפירוש שונה: מתוך התבוננות
במשמעות המקראית של המילה כרוב נראה, כי הכרוב אינו אלא שור.
הבה נוכיח את טענתנו. במעשה המרכבה, מתאר יחזקאל את ארבע החיות:

ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתם ופני שור מהשמאול
לארבעתן ופני נשר לארבעתן. (יחזקאל א, י)

לפנינו, אם כן, ארבעה פנים: אדם, אריה, שור ונשר.

לעומת זאת, בתיאור המקביל בפרק י שם חסרה, לכאורה, חיה אחת:

וארבעה פנים לאחד פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם והשלישי פני אריה
והרביעי פני נשר. (י, יד)

פסוק זה כולל את האדם, האריה והנשר בלבד. מדוע נפקד מקומו של השור? נראה
ברור למדי, שהכרוב כאן הוא השור האמור בפרק א: 'כרוב' (בפרק י) = 'שור' (בפרק א).

ניתן אף להציע לכך ביאור לשוני: יעודו של השור הוא לחרישה, וחרישה בארמית היא 'כרבא'.

על פי דברינו עולה, שדמות פני המלאכים הייתה כשל שור, ובשל כך הם מכונים 'כרובים'. יתכן וזו הסיבה לכך שירבעם מעמיד בבית אל עגלים דוקא, כתחליף לכרובים שהיו במקדש, אשר פניהם - על פי דברינו - היו כפני שור.

ג.

על פי זה, נחזור לתיאור חטא העגל. הלכנו, כאמור, בדרכו של האבן עזרא, אשר פירש שאת בני ישראל ליווה ביציאתם ממצרים מלאך ה'. אם נפרש שפניו של מלאך זה היו גם הם כדמות שור, מובן מדוע ביקשו בני ישראל לעשות דוקא **עגל** מזהב: התודעה שנצרבה במוחם היתה כי המלאך הוא שהעלה אותם ממצרים, ודמותו כדמות השור. יסוד חטא העגל, אפוא, הוא בטעות חמורה שביצעו בני ישראל: במקום להאמין שהי הוא שהוציאם ממצרים, סברו העם שהמלאך הוא שעשה זאת, ולפיכך ביקשו להקים לכבודו עגל זהב. ממילא, מובנת גם הגזרה שנתחדשה על העם לאחר חטא העגל:

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּךְ עֲלֵה מִזֶּה אֶתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֵל הָאָרֶץ
 אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזֶרְעֶךָ אֶתְנַנְנָהּ. וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ
 וַגִּבְרָשְׁתִּי אֶת הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי וְהַפְרֹזִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֵל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ. פִּי
 לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עַם קָשָׁה עֲרַף אֶתָּה פֶּן אֶכְלֶךָ בְּדֶרֶךְ. (שמות לג, א-ג)

החשיבה האלהית המקורית היתה לסייע ביד בני ישראל, כעם שהיה נתון להשפעת עבודה זרה, להבין את המהות האלהית נטולת הגוף והחומר. לכן נשלח אליהם מלאך האלהים, כנציג האלהות. אלא שבני ישראל תפסו אותו כאלהים עצמו, ולא כנציגו, ולכן עונשם היה שאותו מלאך הוא אכן זה שינהיג אותם עם הכניסה לארץ. ישנה כאן אמירה ברורה, ולפיה מי שהאמין שהמלאך הוא זה שגאל אותם ממצרים, והתעלם מן האלהים ששלחו - כדברו כן יהיה: המלאך הוא זה שינהיג אותם עד הכניסה לארץ, בעוד שהי יסתיר את פניו ממנו²

1. עיין גמ' בשבת (עג, ע"ב) ובבבא בתרא (צב, ע"א). [ראה עוד: טור-סיני הלשון והספר כרך ג עמ' 25].
 2. גזירה זו נתחדשה, לכאורה, עוד קודם חטא העגל: עיין שמות כ"ג, כ-כג, וברש"י שם, ואכמ"ל.

